

ตามรอยเส้นทาง

สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์

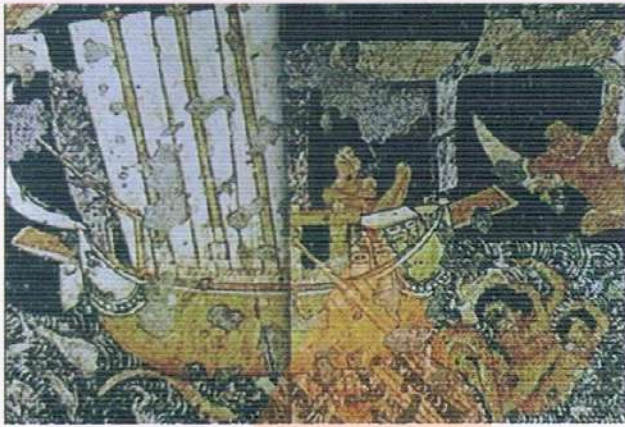
เป็นที่ยอมรับกันในวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ว่า ประเทศอินเดีย และจีนเป็นอู่อารยธรรมของเอเชีย ทั้งสองชาติต่างใช้เส้นทางบก และทางทะเล โดยเฉพาะทางทะเลซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวก เพื่อการค้าขายควบคู่กับการเผยแผ่ศาสนา จึงเป็นเหตุให้เกิดเมืองสำคัญริมฝั่งทะเลในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายเมือง เมืองเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเขตอิทธิพลจากอารยธรรมดังกล่าว เส้นทางที่ทั้งสองชาตินิยมใช้กันมาก มีสองเส้นทาง

เส้นทางแรก คือเส้นทางเลียบฝั่งมหาสมุทรอินเดียเข้าสู่อ่าวเบงกอล ตะวันออก แล่นจากอ่าวเบงกอลลงใต้ไปยังศรีลังกา ตัดเข้าเกาะนิโคบาร์เข้าสู่เมืองท่าทางตะวันตกของคาบสมุทรมลายู (คือเมือง kalah) แล้วข้ามช่องแคบมะละกาเข้ามายังอ่าวไทย จากนั้นจึงตัดอ่าวไทยไปยังเวียดนามแล้วไปยังจีน เส้นทางนี้มีหลักฐานว่าใช้กันมาก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ทั้งนี้พิจารณาจากหลักฐานการเดินทางของหลวงจีนฟาเสียน (Fa -Hsien) ในระหว่าง พ.ศ.๙๕๖-๙๕๗

เส้นทางที่สอง คือเส้นทางจากเมือง kalah ผ่านช่องแคบมะละกา ไปยังเกาะสุมาตราและเกาะชวา นิยมพักเรือเพื่อเตรียมเสบียงที่เมืองในฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู แล้วตัดเข้าจามปาและเวียดนามกลาง และมุ่งไปยังท่าบนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของจีน เส้นทางนี้มีหลักฐานว่าเริ่มใช้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐

เรือจากอินเดียก็ดี จากจีนก็ดี ได้นำเอา วัฒนธรรมการค้าและวัฒนธรรมการนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์มาเผยแพร่แทบทุกเมืองที่เป็น “สถานี การค้าทางทะเล” ซึ่งในที่สุดพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกา วงศ์ก็ได้ใช้เส้นทางทั้งสองเส้นทางนี้เผยแพร่มายัง “นครศรีธรรมราช” ในศตวรรษต่อมาด้วย

ภาพเรือเดินสมุทรที่ล้าชันทา ประเทศอินเดีย อายุประมาณ พ.ศ.๑,๑๐๐ ใบเรือเป็นแบบสี่เหลี่ยม

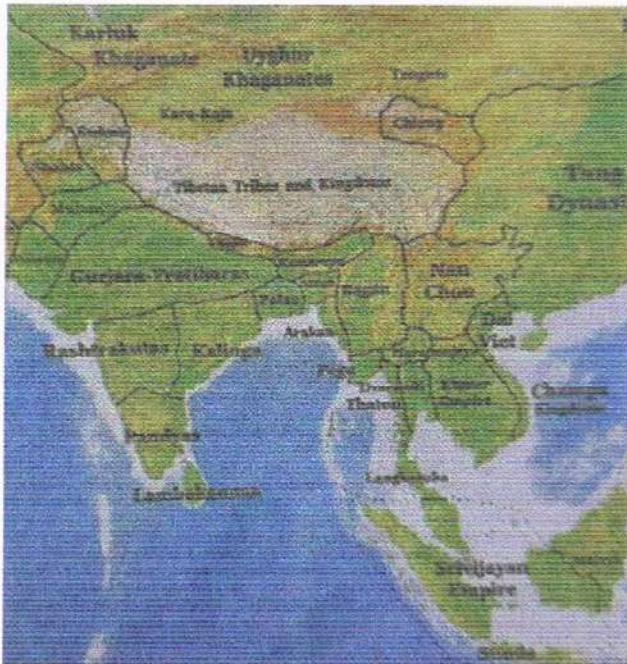
บนเส้นทางการค้าทางทะเลของอินเดียและจีน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ สินค้าที่จัดว่ามีมากในเรือ แต่ละลำหรือแต่ละเที่ยว นั่นคือ “สินค้าเกี่ยวกับ พุทธศาสนา”

รศ.ดร.ธิดา สาระยา ได้กล่าวถึงสินค้า ทางพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ว่าสินค้า เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นที่ต้องการสำหรับแลกเปลี่ยน ค้าขายในตลาดจีน (หลังจากรับพุทธศาสนาจากอินเดีย) โดยเฉพาะสินค้าโภคภัณฑ์จากอินเดียที่ใช้ ประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา พระพุทธรูปและการสร้างสถูปเจดีย์

สินค้าโภคภัณฑ์ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นวัตถุ คักดีสิทธิ์และเป็นสินค้าที่ต้องการมากที่สุดคือพระบรม สารริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระธาตุของพระสาวก รวมทั้งสินค้าอื่นซึ่งใช้ในพิธีกรรมการบูชา คือ อัญมณี ทองคำ เงิน และแก้ว ๗ ชนิดที่เรียก “สัตตรัตนะ” สำหรับใช้ตกแต่งประดับที่บูชาพระพุทธเจ้าเพื่อให้ได้บุญ

ภาพเรืออินเดียจากเอกสารตัวเขียนของอิรัก (สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔) ใบเรือเป็นรูปสี่เหลี่ยม สำหรับรับลมมรสุมได้ทุกทิศ เรือขนาดค่อนข้างใหญ่บรรทุกสินค้าและผู้เดินทาง

สูงสุด สินค้าที่ต้องการรองลงมาใช้ประดับตกแต่ง “สตูป” ได้แก่ ไข่มุก(นิยมใช้เพื่อตกแต่งสตูป) ปะการัง (นิยมใช้ประดับ เป็นสัญลักษณ์ความอมตะในลัทธิเต๋า) สินค้าเหล่านี้อินเดียรับมาจากเขตเมดิเตอร์เรเนียนแล้วส่งไปยังจีนอีกต่อหนึ่ง หรือมาจากน่านน้ำมหาสมุทรอินเดียเอง โดยเรืออินเดียส่งไปขาย

ล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ “พระบรมสารีริกธาตุ” ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ “พระธาตุ” ของพระสงฆ์สาวกกลายเป็นที่นิยมของพ่อค้าและนักบวช ซึ่งแสวงหากันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะช่วงลัทธิบูชาสตูปที่มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุตามแบบพระเจ้าอโศกได้แพร่หลายไปทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สินค้าเหล่านี้จึงมีผู้นำไปกับเรือตามเส้นทางการค้าทางทะเลของอินเดียและจีน ความเชื่อในลัทธิการบูชาสตูปนี้เองจึงเป็นที่มาของการสร้างสตูปหลายแคว้น รวมทั้ง “พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช” แห่งอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชด้วย

ก่อนจะกล่าวถึง “อาณาจักรนครศรีธรรมราช” อันเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทลังกาวงศ์ในดินแดนคาบสมุทรมลายู เห็นจะต้องกล่าวถึงอาณาจักรใหญ่ในคาบสมุทรมลายูเสียก่อน นั่นคือ “อาณาจักรศรีวิชัย”

“ศรีวิชัย” เป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ เป็นสมาพันธ์ที่ทำการค้าทางทะเลในคาบสมุทรมลายู เริ่มต้นที่เกาะสุมาตราแล้วเข้าควบคุมช่องแคบมะละกา อำนาจและรายได้สำคัญขึ้นกับการคุมอำนาจด้านการค้าทางทะเลกับนานาชาติ เหตุนี้จึงมีความสัมพันธ์กับจีนและอินเดีย ทำให้มีเครือข่ายทางการค้าครอบคลุมพื้นที่บริเวณของคาบสมุทรมลายูในน่านน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖

รศ.ดร.ธิดา สารยา ได้กล่าวถึงอำนาจการค้าทางทะเลของศรีวิชัยไว้ว่า อยู่ทางตอนล่างของทะเลจีนใต้หรือทะเลใต้ (ซึ่งเอกสารจีนเรียกว่า “หนานไห่”) ตั้งแต่ช่องแคบมะละกาถึงช่องแคบซุนดา ครอบคลุมตลอดฝั่งทะเลของคาบสมุทรมลายู สุมาตรา กาลิมันตัน การควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างอินเดียและจีนนำมาซึ่งศาสนาอย่างน้อยสองศาสนาคือ ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา พุทธศาสนาที่แพร่หลายเวลานั้นคือพุทธศาสนาลัทธิมหายานแบบตันตระ “ศรีวิชัย” จึงรับเอาพุทธศาสนาลัทธินี้มาเผยแผ่อย่างกว้างขวาง จนทำให้กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนาในช่วงเวลานั้น ขณะเดียวกันอิทธิพลทางวัฒนธรรมอินเดียยังทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปทั่วดินแดนศรีวิชัยด้วย ดังเช่น

พระไพศัสด์วรวโลกิเตศวร พบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การใช้อักษร เช่น อักษร ปัลลวะ และคำศัพท์ภาษาสันสกฤต เป็นต้น

พัฒนาการของศรีวิชัยถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชาวน้ำบริเวณคาบสมุทรมลายู และกลุ่มเกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไล่ตั้งแต่เป็นเพียงแค่อาณาจักรที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมลงเท่านั้น แต่การล่มสลายของศรีวิชัยกลับก่อให้เกิดเมืองการค้าอีกหลายเมืองในกลุ่มเกาะและคาบสมุทรมลายู บางเมืองเกิดเป็นรัฐ เช่น นครศรีธรรมราช บางเมืองเป็นแว่นแคว้น หรือเมืองท่าในอาณาจักรรุ่นใหม่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ เหลืออื่นใด หลายเมืองได้บ้ายโฉมหน้าไปเป็นรัฐพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ที่แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรศรีวิชัยในคาบสมุทรมลายู และสุมาตราเมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๘ เพราะถูกทัพเรือราชนครโจฬแห่งอินเดียโจมตีหนึ่งร้อยปีถัดมาพระเจ้าจันทรภาณุซึ่งเป็นกษัตริย์ของอาณาจักรตามพรลิงค์อันเป็นส่วนหนึ่งของสมาพันธรัฐศรีวิชัย (หรือเครือข่ายการค้าศรีวิชัย) ก็ประกาศความเกรียงไกรทางการปกครองในดินแดนคาบสมุทรมลายูตอนบน ด้วยการรวบรวมหัวเมืองในคาบสมุทรมลายูโดยเฉพาะเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตกได้ถึง ๑๒ หัวเมือง เรียกว่า “เมืองสิบสองนักษัตร” ทำให้ตามพรลิงค์มีอาณาเขตและเครือข่ายทางการค้าเพิ่มขึ้นและขยายการค้าไปทะเลกับจีนราชวงศ์ซ่ง ทำให้ฐานเศรษฐกิจและการเมืองของตามพรลิงค์รุ่งเรืองรวดเร็วพร้อมกับการเติบโตของราชวงศ์ปทุมวงศ์ที่มีพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและพระเจ้าจันทรภาณุเป็นกษัตริย์ซึ่งเป็นผู้เปลี่ยนชื่ออาณาจักรเป็น “นครศรีธรรมราช”

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช กล่าวถึงชุมชนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในนครศรีธรรมราชภายหลังจากการโจมตีของโจฬะ ว่ามีสามกลุ่ม กลุ่มแรกมาจากลังกา โดยเฉพาะคณะสงฆ์ กลุ่มที่สองย้ายถิ่นฐานมาจากดินแดนในคาบสมุทรมลายู (ซึ่งในตำนานเมืองกล่าวว่ามาจากเมืองหงสาวดี) กลุ่มที่สาม เป็นคนพื้นเมืองกับคนเชื้อสาย

อินเดียหรือทมิฬที่เคยตั้งถิ่นฐานแต่เดิม คนสามกลุ่มนี้ได้ผสมผสานกันบริเวณเมืองพระเวียงและพื้นที่ข้างเคียง โดยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักประจำกลุ่มชนเหล่านี้

รศ.ประทีป ชุมพล ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างบ้านแปงเมืองของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและพระเจ้าจันทรภาณุในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ไม่มีการสืบทอดพระพุทธรูปแบบอินเดียที่มีอยู่ในนครศรีธรรมราชแต่เดิม แต่สืบทอดทางพุทธศาสนาสายใหม่ที่มาจากลังกา เพราะในสมัยนั้นเชื่อกันว่าความบริสุทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนานั้นอยู่ที่ลังกา และเชื่ออีกว่าลังกาเป็นแม่บททางพุทธศาสนา ประกอบกับความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบอินเดียได้กลายอิทธิพลลงมากตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนใหม่ โดยมีพระสงฆ์ชาวลังกาเป็นผู้นำชาวพุทธแทน และมีคนในคาบสมุทรมลายูเป็นผู้นำทางการเมือง เข้าใจว่าจะตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิกรมพาหุที่ (พ.ศ.๑๖๕๔-๑๖๗๕) หรือหลังจากนั้นไม่นานนัก

ควบคู่กับการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นเป็น “อาณาจักรนครศรีธรรมราช” ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช (ปทุมวงศ์) ก็ได้จัดสร้างสถูปใหญ่ขึ้นบน “หาดทรายแก้ว” อันเป็นสันดอนทรายริมฝั่งทะเลอ่าวไทย (ซึ่งก็คือสถูปพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชปัจจุบัน)

พระบรมธาตุเจดีย์แห่งวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมการสร้างสถูปใหญ่แห่งแรกในพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์ในคาบสมุทรมลายู ซึ่งเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและคตินิยมครั้งสำคัญ of สถาปัตยกรรมทางพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์ในดินแดนคาบสมุทรมลายู นับเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในบริเวณคาบสมุทรมลายู และบริเวณมหาสมุทรอินเดียด้านตะวันออกในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ผู้สร้างสถูปใหญ่องค์นี้คือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและพระเจ้าจันทรภาณุแห่งราชวงศ์ปทุมวงศ์ โดยใช้แนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์มาเป็นหลักแทนแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อศาสนาครั้งสำคัญ วินัย พงศ์ศรีเพียร วินิจฉัยว่าน่าจะเกิดจากเหตุผล ๓ ประการ **ประการแรก** ทรงต้องการสืบทอดอิทธิพลพราหมณ์ของทมิฬ และพุทธมหายานของศรีวิชัยและเขมร **ประการที่สอง** ทรงได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทผ่านการเผยแผ่ศาสนาของสมณทูตจากลังกา **ประการที่สาม** ทรงขึ้นครองราชย์ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับกบฏคคกราชได้ ๔.๓๒๐ ซึ่งตามความเชื่อของอินเดียโบราณ ถือว่ากำลังเข้าสู่อีกช่วงหนึ่งของความเสื่อมด้านศีลธรรมของมนุษย์ตามความเชื่อของฝ่ายพุทธมหายาน พระโพธิสัตว์จะทรงช่วยให้มนุษยชาติข้ามพ้นสังสารวัฏ แต่พระธรรมราชาในทัศนะของพุทธเถรวาทมีหน้าที่สั่งสอนให้มนุษย์รู้บุญรู้กรรม เมื่อมนุษย์รู้บุญรู้กรรมได้แล้ว ก็สามารถเข้าสู่เส้นทางแห่งความหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง

ตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชในรัชสมัยพระเจ้าจันทรภาณุได้ก้าวสู่เวลาแห่งความรุ่งเรือง ขณะที่อาณาจักรศรีวิชัยเริ่มถดถอย ทำให้เกิดช่องว่างทางอำนาจในคาบสมุทรมลายู และเปิดโอกาสให้พระเจ้าจันทรภาณุทรงสร้างราชอาณาจักรใหม่ขึ้นบนฐานของกลุ่มเมืองสิบสองนักษัตร ขณะเดียวกัน พระเจ้าจันทรภาณุได้ยกทัพเรือไปตีลังกาถึงสองครั้ง ใน พ.ศ.๑๗๙๐ และ ๑๘๑๓ เพื่อหวังสิทธิในการครอบครองพระเขี้ยวแก้วเพื่อไปประดิษฐานที่นครศรีธรรมราช เป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และเข้มขลังแก่สถูปนี้ ซึ่งอาจจะมีผลต่อการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางพระพุทธรูปจากศรีลังกามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแทนไปโลนาปุระของศรีลังกา

แม้ว่าพระเจ้าจันทรภาณุจะประสบความสำเร็จ
ในการสงครามเพื่อแย่งชิงพระเขี้ยวแก้วทั้งสองครั้งก็ตาม
แต่ก็นับเป็นเจ้าเชื้อสายศรีวิชัยพระองค์สุดท้ายที่ได้
เปลี่ยนแปลงแนวคิดในการนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิ
มหายานมาเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท และ
แม้อำนาจการปกครองอาณาจักรตามพรลิงค์จะเสื่อมไป
พร้อมการพ่ายแพ้สงคราม แต่อำนาจทางพุทธจักร
ของพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ซึ่งพระเจ้า
จันทรภาณุได้วางรากฐานไว้ ยังมีชัยชนะเหนือพระพุทธ
ศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นศาสนาประจำอาณาจักร
ศรีวิชัยที่ต่อเนื่องมากกว่า ๖ ศตวรรษ จนเมื่อเข้าสู่
พุทธศตวรรษที่ ๒๐ พระพุทธศาสนาเถรวาท
และศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) ในดินแดนศรีวิชัยก็ได้สูญสิ้น
ไปพร้อมกับการล่มสลายของอาณาจักรนี้

แม้ว่าองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะเป็นโบราณสถาน
ขนาดใหญ่ และมีความสำคัญ แต่หลักฐานว่าด้วยความ
เป็นมาของการสร้างมีเพียงสองประเภท คือหลักฐาน
ทางเอกสารกับหลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานทางเอกสาร
ว่าด้วยการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะ
เป็น “ตำนาน” หรือเรื่องเล่าซึ่งมีอยู่สามฉบับ คือตำนาน
เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช
และพระนิพนธ์ไตร

รศ.ประทีป ชุมพล ให้ความเห็นต่อตำนาน
ทั้งสามฉบับนี้ว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชควรถือเป็น
ตำนาน “ฉบับหลวง” เพราะบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ
ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ที่มีพื้นฐานมาจากกรุงศรีอยุธยา
และเพชรบุรี ส่วนตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช
ควรถือเป็น “ฉบับท้องถิ่น” เพราะบันทึกถึงเหตุการณ์
ที่เกิดขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับราชวงศ์
ศรีธรรมมา (ศรีธรรมราช) ที่มีพื้นฐานมาจากเมือง
ลานตะกา (ลานสกา) เมืองสระ และเรื่องราวเกี่ยวกับ
วีรบุรุษท้องถิ่น เช่น พังพการ เป็นต้น ส่วน “พระนิพนธ์
ไตร” เป็นตำนานพระบรมธาตุฉบับร้อยกรองประเภท

กาพย์สุรางคนางค์ เหมาะแก่การอ่านเป็นทำนองเสนาะที่
นิยมสวดกันในวิหารพระด้าน จึงควรถือเป็นตำนาน
“ฉบับกลอนสวด”

รากเหง้าของตำนานทั้งสามมาจากต้นตอ
เดียวกัน คือกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระทันตธาตุ
และพุทธศาสนาจากลังกา เนื้อหาตอนต้นมีความใกล้เคียง
กันมาก โดยเฉพาะวิธีการเขียนใช้เป็นแบบจาริต
ประเพณี ตำนานพระบรมธาตุมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง
พระทันตธาตุ อรหันตพยากรณ์ และการสร้างพระบรมธาตุ
โดยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ในตอนท้ายเป็นเรื่องการ
ตั้งถิ่นฐานใหม่ ตำนานเมืองกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐาน
ของพระพนมวัง ซึ่งมีเชื้อสายอยุธยาการตั้งถิ่นฐานของ
ราชวงศ์ศรีธรรมมา (ศรีธรรมราช) ซึ่งมีพื้นฐานจากเมือง
ลานตะกา ส่วนพระนิพนธ์ไตรมีเนื้อหาดังแต่เหตุการณ์
ครั้งพระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน การปลง
พระบรมศพ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุโดยโศภนพราหมณ์
แล้วส่วนหนึ่งได้รับการอัญเชิญมาฝังไว้ที่หาดทรายแก้ว
เมืองนครศรีธรรมราช

ตำนานทั้งสามฉบับได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่
เป็นครั้งแรก ในสมัยรัชกาลที่ ๖ กล่าวคือตำนานเมือง
นครศรีธรรมราชตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๖ ตำนาน
พระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ.๒๔๗๑ และพระนิพนธ์ไตรตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ.๒๔๖๐ ตำนานทั้งสามฉบับนี้ได้ถูกนำไปใช้อ้างอิง
ในวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีบ่อยครั้ง
แม้ว่าบางช่วงบางฉบับจะมีเนื้อความขัดแย้งกันอยู่บ้าง
โดยเฉพาะศักราชและชื่อบุคคล แต่ก็ถือว่าเป็น “มรดก
ทางวรรณกรรม” ของบรรพบุรุษที่ช่วยไขความใน
ประวัติศาสตร์การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
ไม่น้อยเลย

ก่อนจะได้พบเห็นหลักฐานว่าด้วยการสร้าง
พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เราควรรู้จักตำนาน
หรือวรรณกรรมที่กล่าวถึงวัดนี้เสียก่อน วรรณกรรม

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

รศ.ประทีป ชุมพล ให้ความเห็นต่อตำนาน พ.ศ.๒๔๗๑ และพระนิพนธ์โสทรดีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ

นวนาน “อภัยหลวง” พระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวกับ

าศัทธิธรรมมาโคกราช ที่มีพื้นฐานมาจากกรุงศรีอยุธยา แม้ว่าบางช่วงบางฉบับจะมีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง

ถือว่าเป็น “ฉบับท้องถิ่น” เพราะมันก็ถึงเหตุการณ์

ขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับราชวงศ์ ประวัติศาสตร์การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

จะกา (ลานสกา) เมืองสระ และเรื่องราวเกี่ยวกับ ก่อนจะได้พบเห็นหลักฐานว่าด้วยการสว่า

ตำนานวัดนี้มีสามฉบับคือตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และพระนิพนธ์
โสทร (ตำนานพระบรมธาตุฉบับกลอนสด) แม้จะเขียน
ต่างสมัยต่างกรรมต่างวาระกัน แต่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน
ซึ่งพอสรุปได้ว่ามี ๕ ภาค คือ

ภาคที่ ๑ กล่าวถึงการเข้ามาของพระทันตธาตุ
(พระเขี้ยวแก้ว) จากอินเดียสู่นครศรีธรรมราช และ
นครศรีธรรมราชสู่ลังกา จนกระทั่งจากลังกาคืนกลับ
นครศรีธรรมราช (หาดทรายแก้ว)

ภาคที่ ๒ กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานบริเวณหาด
ทรายแก้วของกลุ่มชนที่มาจากเมืองหงสาวดี ซึ่งมีพญา
นรบดี (พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช) เป็นหัวหน้า และ
พระสงฆ์ที่มาจากศรีลังกา คือคณะสำนักอภัยคีรี
ซึ่งเป็นนิกายเถรวาท (สรวาสติวาท) ที่เผยแผ่ศาสนา
โดยใช้ภาษาสันสกฤต และนับถือพระทันตธาตุ
(พระเขี้ยวแก้ว) เป็นหลัก

ภาคที่ ๓ กล่าวถึงการสิ้นสุดของราชวงศ์
ศรีธรรมมาโคกราช (วงศ์แรก) เพราะเกิดโรคระบาด
จากนั้นกษัตริย์จากต่างแดนชื่อพญาศรีไสยณรงค์
พร้อมธรรมกษัตริย์ผู้เป็นอนุชาได้เข้ามาปกครองแทน

ภาคที่ ๔ กล่าวถึงพญาศรีธรรมมาโคกราช
จากเมืองอินทปัตย์ (น่าจะเป็นเมืองในอาณาจักรละโว้)
พร้อมด้วยพระอนุชาสองพระองค์ (จันทร์ภาณุ
และพงษาสุระ) ลงมาปกครองนครศรีธรรมราช พร้อมตั้ง
เป็นราชวงศ์ใหม่คือวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช (วงศ์ที่สอง)
ราชวงศ์นี้ได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ (ยังเป็น
องค์ปัจจุบัน) ต่อมาไม่นานก็ทำสงครามกับราชวงศ์อุทอง
ได้ตกลงแบ่งอาณาเขตกัน เมื่อเสร็จสิ้นครมครั้งนั้นก็เกิด
โรคระบาดอีก ผู้คนล้มตายมาก ที่เหลือก็อพยพไปอยู่ที่
เมืองลานตะกา (ลานสกา) เป็นอันสิ้นสุดราชวงศ์
ศรีธรรมมาโคกราช

ภาคที่ ๕ กล่าวถึงกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา
ส่ง "พระพนมวัง" ลงมาฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราช

เมื่อถึงแก่กรรม "เจ้าศรีราชา" ก็ขึ้นปกครองเมืองแทน
ได้รับพระราชทานนามว่า "พญาศรีธรรมมาโคกราช สุรินทร
สุรวงศ์ธิบตี ศรียุทธิธเถียร อภัยพิริยปราชกรมพาทู
เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมหานคร" ในช่วงนี้พระพนมวัง
และเจ้าศรีราชา ได้รับมอบหมายจากกรุงศรีอยุธยา
(สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ให้จัดทัพในนาม
กรุงศรีอยุธยา ทำสงคราม

เหตุการณ์ก่อนสร้างพระบรมธาตุเจดีย์

รัชกาล เหตุการณ์สำคัญในประเทศศรีลังกา
พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ (พุทธศตวรรษที่ ๑๖)

อาณาจักรโจฬะ (อินเดียใต้) โจมตีลังกา
และยึดเป็นเมืองขึ้น หลังจากนั้นพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑
ทรงกอบกู้เอกราช เมื่อได้แล้วทรงตั้งเมืองโปโลนนารูวะ
เป็นเมืองหลวง

พระเจ้าปรักรมพาหุที่ ๑ (พุทธศตวรรษที่ ๑๗)

ทรงรวบรวมลังกาจนเป็นปึกแผ่น และ
ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาเถรวาท ทรงสร้างวัดจำนวนมาก
ในโปโลนนารูวะ และทรงอุดหนุนการอุปสมบท
และการศึกษาของภิกษุจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

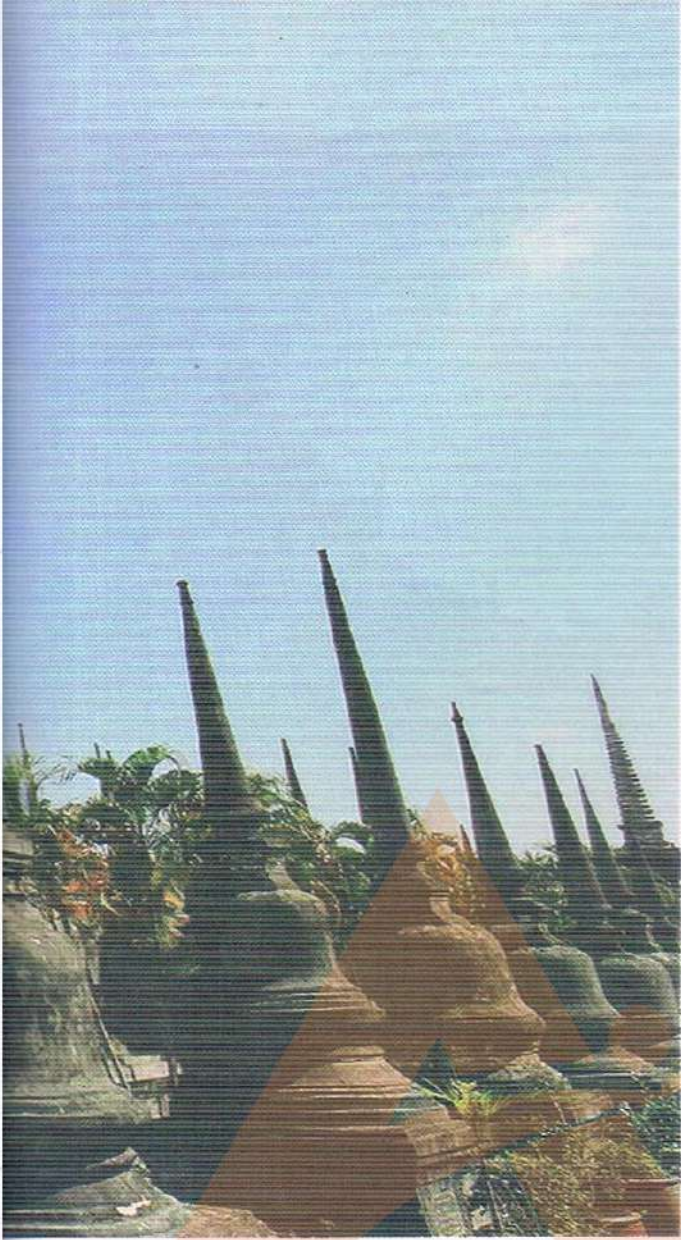
พระเจ้านันทกัลป์ (พุทธศตวรรษที่ ๑๘) ได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นที่เมืองสุพรรณบุรี

ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนา ทรงสร้างวัดจำนวนมาก
ในโปโลนนารูระ สืบต่อจากรัชกาลก่อน

เหตุการณ์เมื่อเริ่มสร้างพระบรมธาตุเจดีย์

การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นครครีธรรมราช
ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น กษัตริย์แห่งราชวงศ์
ศรีธรรมมาโคกราชได้สร้างที่หาดทรายแก้ว พร้อมสร้างรูป
เคารพ จารึก และพระวิหาร พระบรมธาตุเจดีย์ถือเป็นสิ่ง
มหัศจรรย์ของคนท้องถิ่นเป็นอันมาก เพราะสภาพ
รอบหาดทรายแก้วก่อนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ พื้นที่
แถบนี้เป็นที่ราบ ไม่มีสิ่งก่อสร้างใดสูงไปกว่ายอดไม้
แล้ววันหนึ่งมีพระเจดีย์องค์หนึ่งมาสูงเสียดฟ้าเกิดขึ้นมาบน

ของจักรวาล ความสำเร็จของงานสถาปัตยกรรมนี้
ได้ยกสถานะพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชให้เป็นเสมือนเทพใน
โลกมนุษย์ ผู้มีสิทธิในการเป็นกษัตริย์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง
ก็คือพระบรมธาตุเจดีย์ไม่เพียงแต่จะยืนยงและดำรงไว้ซึ่ง
อำนาจทางการเมืองและศักยภาพทางเศรษฐกิจ แต่มีส่วน
ยืนยงและดำรงไว้ซึ่งอำนาจทางการเมืองของพระองค์
เพราะมองเห็นพระบรมธาตุเจดีย์จากสารทิศ ได้ถูกขมิ้นขับ
หรืออยู่ในประสบการณ์ของผู้คนที่ได้รับการย้าเตือน
ถึงการดำรงอยู่ของพระบรมธาตุเจดีย์ และผู้ที่สร้างสรรค์
ให้เกิดพระเจดีย์นี้ตลอดเวลา พระบรมธาตุเจดีย์
จึงเป็นเสมือนอนุสาวรีย์ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่
ของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชโดยแท้

พระบรมธาตุองค์นี้เป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างบุญบียสถานที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าศรีธรรมราชาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ว่ามีความสำคัญต่อการสร้างรัฐเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เขาเริ่มจัดตั้งราชวงศ์ใหม่ในดินแดนที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการยอมรับจากผู้คนเป็นอันมากว่าพระองค์มีสิทธิ์ที่จะปกครองในการเป็นกษัตริย์และตั้งราชวงศ์ใหม่ การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์จึงควรได้รับการยอมรับว่าเป็นยุทธวิธีทางการเมือง (Political Move) ที่ชาญฉลาด

การเปลี่ยนแปลงนิกายของพุทธศาสนา (Religious Focus) ครั้งใหญ่ในดินแดนแห่งนี้ ด้วยการประกาศนับถือพุทธศาสนานิกายใหม่นี้ มาพร้อมกับ

การประกาศราชวงศ์และการตั้งเมืองใหม่ เป็นความสำคัญในการที่จะบอกผู้คนว่า ขณะนี้อาณาจักรของราชวงศ์ใหม่นี้ได้หันไปนับถือพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์แล้ว ทรงเป็นธรรมราชาผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา มีส่วนเสริมให้ความชอบธรรมของพระองค์สูงขึ้น เพราะผู้คนที่เห็นพระบรมธาตุเจดีย์ก็จะเห็นพระองค์ในฐานะเป็นทั้งมหาราชาผู้มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สูงส่ง และเป็นธรรมราชาของพุทธศาสนาที่น่ายกย่องอีกด้วย จึงถือได้ว่าการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เป็นส่วนสำคัญในการประกาศราชวงศ์ศรีธรรมราชาและพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์บนคาบสมุทรมลายูอย่างแท้จริง

การก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นได้สร้างความทรงจำและสำนึกร่วมกันของคนในคาบสมุทรมลายูทั้งหมด ดังจะเห็นได้จากตำนานในท้องถิ่นต่างๆ ตั้งแต่หมู่พรจนไพรบุรีที่กล่าวถึงการเดินทางของผู้คนและวีรบุรุษเพื่อนำทรัพย์สมบัติและสิ่งของมีค่าไปช่วยในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์พระองค์นี้ ระหว่างเดินทางอาจประสบเหตุเภทภัยหรือโจรภัย ทำให้ชาวพุทธในตำนานต้องฝังสมบัติเหล่านั้นไว้ตามที่ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถานที่หาค่าอธิบายในอดีตไม่ได้ เช่น หินก้อนยักษ์ที่ตั้งอยู่บนหาดเก๋าสั่ง จังหวัดสงขลา ที่เชื่อกันว่ามีทองฝังไว้ใต้ทราย เป็นต้น ตำนานเหล่านี้แม้อาจจะไม่ได้สะท้อนถึงที่เป็นเกิดขึ้นจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ผู้คนก็อยากมีส่วนร่วมสร้าง การเดินทางเพื่อนำสิ่งของไปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ยังเป็นสิ่งที่ผู้คนใน

อาณาจักรตามพรลิงค์ภายหลังการโจมตีของกองทัพเรือของราชนครโจฬะ แห่งอินเดียใต้ ใน พ.ศ. ๑๕๖๘ แล้ว ทำให้เมืองท่าต่างๆ ในอาณาจักรศรีวิชัย รวมทั้งอาณาจักรตามพรลิงค์ซบเซาลงมาก เพราะศูนย์การค้าทางทะเลได้ถูกทำลาย เป็นผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจของอาณาจักรตกต่ำ แม้ว่าจะพยายามฟื้นฟูการค้ากับจีนใน พ.ศ. ๑๖๑๓ (หลังจากที่ขาดส่งทูตไปนานถึง ๕๔ ปี) แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะนโยบาย

การค้าของจีนเปลี่ยนไปเป็น “การค้าแบบเสรี” โดยให้พ่อค้าจีนไปซื้อขายเอง แทนการให้เมืองต่างๆ ค้าขายกับราชวงศ์ของจีนโดยตรงเหมือนก่อนหน้านี้

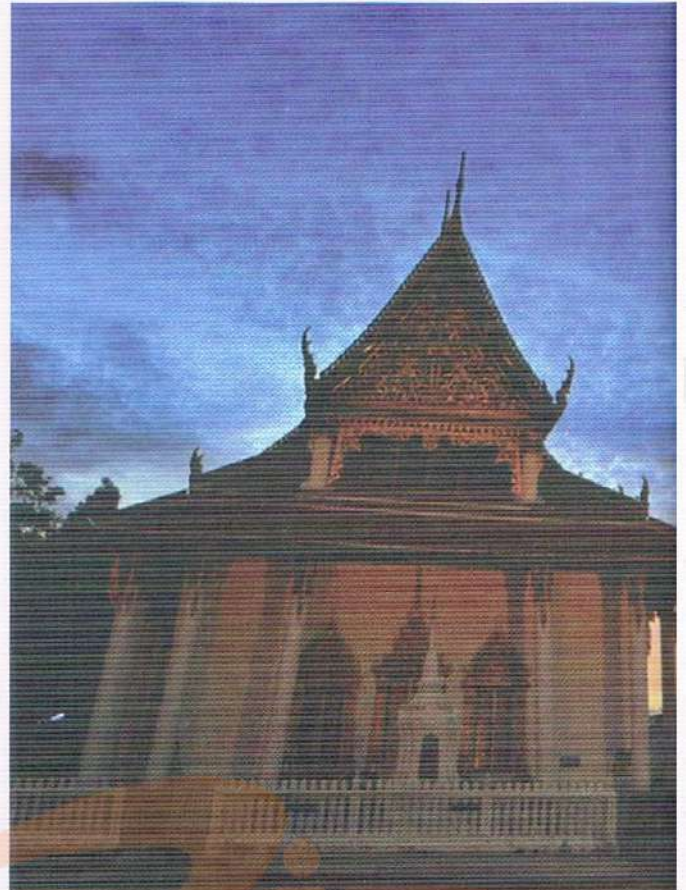
อย่างไรก็ดี ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่มีผลทำให้พระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทลังกาวงศ์แผ่ขยายเข้ามามีบทบาทในอาณาจักรตามพรลิงค์ก็คือ

๑. **ลังกา** ในสมัยพระเจ้าวิกรมพาหุที่ ๑ (ครองราชย์ พ.ศ.๑๖๕๔-๑๖๗๕) ได้ส่งพระอนันทเถระจากสำนักมหาวิหารเป็นสมณทูตของพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์มายังตามพรลิงค์ (ดูจารึกโปโลนาลวะ)

๒. **พม่า** ในสมัยพระเจ้านรปติสิทฺธ (จันสุที่ ๒) ยกทัพจากเมืองพะโค (หงสาวดี) มาช่วยตั้งเมืองนครศรีธรรมราช ใน พ.ศ.๑๗๑๗ (ดูจารึกพุกาม)

๓. **จีน** ในสมัยราชวงศ์ซ่ง เริ่มกลับมารับซื้อสินค้าจากลังกาและตามพรลิงค์ ทำให้พ่อค้าลังกาแวะพักที่ตามพรลิงค์มากขึ้น

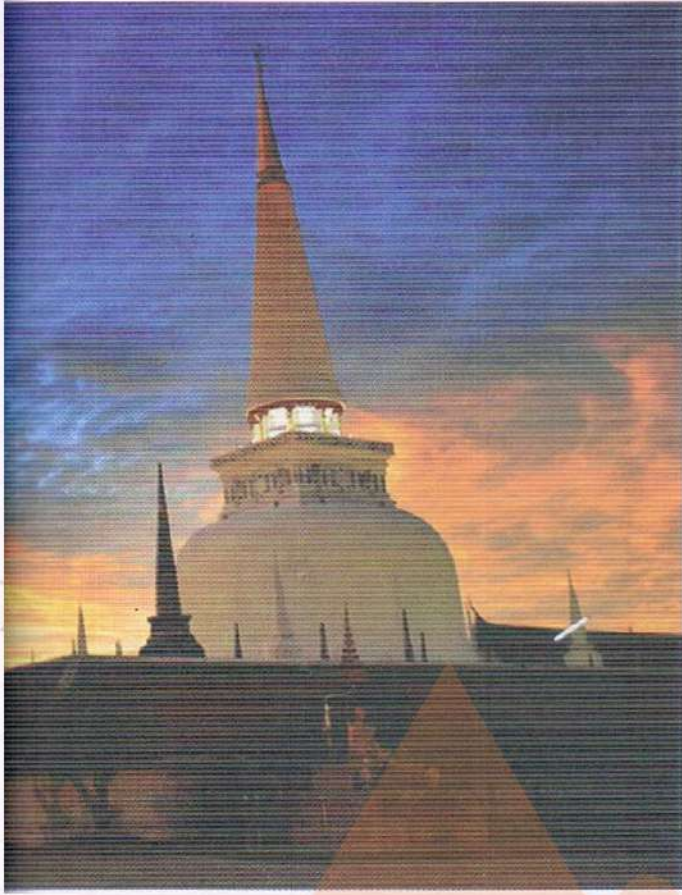
ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เริ่มมีชุมชนใหม่เพิ่มขึ้นบน “หาดทรายแก้ว” ซึ่งประกอบด้วยผู้คน ๔ กลุ่มคือ ผู้คนชาวอินเดียดั้งเดิม ผู้คนในพื้นที่ข้างเคียงในคาบสมุทรมลายูที่อพยพเข้ามา พระสงฆ์และชาวลังกาที่มากับคณะสงฆ์ ชุมชนใหม่มีผู้นำคือ “พญานรปติราชราชา” (ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนนามเป็น “พญาศรีธรรมาโคกราช”) ผู้นำชุมชนได้จัดให้คนถิ่นเดิมซึ่งหนีไปอยู่ช่องห้วยช่องเขากลับคืนมาอยู่ในชุมชนใหม่บนหาดทรายแก้ว ซึ่งตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้ระบุว่าคนทั้งสี่กลุ่มนี้ได้ “กัฏฐิกันจะตั้งเมืองแห่งหาดทรายทะเลรอบโพ้น แล้วจะตั้งมฤคเจดีย์และพระพุทธรูปไว้ให้ไว้วันทนาในตำบลแห่งโพ้น ตามพุทธคำเพียรสนทนาเถิงพระทันต (ธาตุ พระพุทธเจ้านั้นแล)” และในที่สุดเมื่อผ่านพันอุปสรรคทั้งหลายแล้ว “...ปีนั้นพญาศรีธรรมาโคกราชสร้างสถานหาดทรายเป็นกรุงเมือง ชื่อเมืองนครศรีธรรมราช...” และ “...ทำอิฐปูนจะก่อพระมหาธาตุ...” โดยมีหัวหน้าสงฆ์

รูปหนึ่งชื่อ “มหาพุทธคำเพียร” เป็นบุคคลหลักในการร่วมสร้างอาณาจักรนครศรีธรรมราชยุคนั้น

จากเหตุการณ์นี้เอง จึงได้เกิดการสร้างมหาสถูปขึ้นที่ “หาดทรายแก้ว” นั่นคือ “พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช”

“พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช” ปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ความโดดเด่นของเจดีย์นี้ก็คือการเป็นสถูปที่ถอดถ่ายจากศิลปะลังกา ในสมัยพระเจ้าปراجรมพาหุที่ ๑ แต่ปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายละเอียดบางประการให้มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากต้นแบบ เริ่มสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๗๑๙ สร้างเป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ มีมัลลียุกแก้วสามชั้นตั้งบนฐานประทักษิณสูง มีหลังคาคลุมทับเกษตรรอบฐานทั้งสี่ด้าน มีข้างย่นครึ่งตัวอยู่ในชั้น ๒๒ เชือก สะท้อนถึงค่านิยมเรื่องช้างซึ่งมาประกอบในสถาปัตยกรรมของคณะสิลลิกขุจากประเทศศรีลังกา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา

เหนืออื่นใด สถูปเจดีย์องค์นี้มีปณิธานที่มุ่งด้วยองค์ปริศนาคัมภีร์ สูง ๑๐.๔๘ เมตร ทองคำที่นำมาห่มน้ำหนัก ๑๔๑.๙๘๗ กิโลกรัม เป็นทองคำที่พุทธศาสนิกชนทยอยบริจาคเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาโดยลำดับตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๕๕ (สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา) เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๙) ฝนทองคำบนปณิธานดังกล่าวมีจารึกระบุที่มาของผู้ถวายจากหลายเมืองทั้งในประเทศไทยและประเทศาเลเชีย รวม ๗๕ รายการ ซึ่งสะท้อนถึงความศรัทธาของผู้คนในคาบสมุทรแห่งนี้ได้อย่างมาก เพราะพลังแห่งศรัทธาและความสง่างามขององค์เจดีย์เวลาต่อมาได้มีการผลิตซ้ำหรือจำลองแบบหรือถอดถ่ายไปสร้างไว้ตามพระอารามในภูมิภาคต่างๆ เช่น

ภาคใต้ ได้แก่ พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ วัดพะโคะ (อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา) ระเจดีย์ศรีมหาธาตุ วัดจะทิ้งพระ พระเจดีย์พังก

วัดพังก (อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา) พระเจดีย์งาม วัดเจดีย์งาม (อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา) เจดีย์พระมหาธาตุ วัดเขื่อนบางแก้ว (อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง) พระบรมธาตุสรี (อำเภอสรี จังหวัดชุมพร) และเจดีย์พระธาตุน้อย (อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช) เป็นต้น

ภาคเหนือ ได้แก่เจดีย์ช้างล้อม วัดช้างรอบ เจดีย์ประธานวัดกำแพงงาม เจดีย์ประธานวัดพระแก้ว และเจดีย์วัดช้าง (อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร) เจดีย์วัดช้างล้อม เจดีย์วัดเจดีย์สูง เจดีย์วัดสระศรี และเจดีย์วัดชนะสงคราม (อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย) เจดีย์วัดช้างล้อม (อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย) เป็นต้น

ภาคกลาง ได้แก่เจดีย์วัดเจ้าพระยาไทยหรือวัดใหญ่ชัยมงคล (อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากสถูปเจดีย์แบบศรีวิชัยมาเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา และบัดนี้ได้แพร่กระจายรูปแบบดังกล่าวไปทั่วประเทศ ในปัจจุบันยังคงเป็น “ต้นแบบ” (Prototypes) ของการสร้างเจดีย์ในพระอารามต่างๆ รวมทั้งยังทำหน้าที่เคลื่อนไหวในการผดุงรักษาศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างเจดีย์และวัดขึ้นบนในคาบสมุทรมลายู

